

arcok és maszkok

Uttaganga : Pogány Judit

Aranyruha, aransapka, kicsiny termet, babaarc: így jelenik meg Uttaganga királykisasszony a kaposvári színház színpadán Weöres Sándor: *Szent György és a Sárkány* című tragikomédiájában. Valóságos babaarca van, mint a pufók arcú, túl domború homlokú, bájosan buta bőgőbabáknak. A loknis hajú öltöztethető-vetkőztethető játékok festett arca, merev és változatlan üres szépsége már-már beteges, bamba elégedettséget és tompaságot sugároz. Egy tárgy, egy gyerekzobakellék, gyári játék hatását kelti a színész-nő ebben a szerepben. Némán és ostoba méltósággal trónol. Valósággal azt az érzést keltve, hogy saját akarata nincsen is, nem tudna magától fölkelni vagy elmozdulni a helyéről, mások mozgatják, mások vetkőztetik, mások etetik, mások adják meg neki a formális tiszteletet, mások gondolkodnak és éreznek helyette.

Uttaganga állapotának meghatározásához latin szavak kínálóznak, orvosi kifejezések, elmekórtani elnevezések, de a klinikai körleírásnál lényegesebb most, hogy magatartása, színpadi viselkedése nem csak őt magát jellemzi, hanem őseit is megjeleníti, az uralkodói családfa császári apukái és dédanyukái, az uralkodás módja és a hatalomba kapaszkodás mód-szerei, családörtönetük egészségtelen el-zártsága, paloták falai mögött folyó szellőzetlensége is megjelenik a színpadon Uttaganga királykisasszony személyében.

Annyira elbutult, emberalatti bábu itt a színpadon Uttaganga, hogy a domború homloka mögötti éjsötét nemcsak őt magát jellemzi, hanem őseit is és ősei hatalmát. Hülyét szül a zsarnok, hogy a hülye zsarnokoskodhassék az egészségesek és épeszüek fölött.

Amikor a császári alvó-baba-trónörökös-kisasszony megszólal, csak erősödik a nézők érzése, hogy nem hús-vér emberi lényel, hanem egy gonosz varázsló meg-elevenítette játékszobai tárggyal van dolgunk. Magas és hajlítás nélküli fejhangan szólal meg a baba, éles és kemény hangon, mintha a mellébe helyezett sípoló készülék sipogna. Nem a kényeskedő színésznősipegés ez, hanem nagyon tervszerűen és céltudatosan alkalmazott

mesehang. Ha megjelenésében olyan ez a színpadi Uttaganga, mintha Fellini *Satyricon*-jából keveredett volna elő, hangja csak fokozza az álomszerűséget. S ami-kor csipogva-sipogva kiszalad a tarka színpad mögé, hangja messziről és gépies ismétlődésekkel hallatszik, olyanná válván, mint gyerekek kezében sipíttatott, bádoglemezből készült, vásári béka.

Uttagangát kimentik a Sárkány karmaiból. Uttaganga trónra kerül. De Uttagangát nem érdekli semmi és nem ért meg semmit a változásokból. Amint trónján ül a népe előtt, egyszer csak fészkelődni kezd. Arca mozdulatlan, de alsó-teste izeg-mozog. Szoknyáját gyűri a combjai közé. Meg is szólal az új császári fenség: „*Pipilni kell*”. Bardanes miniszter továbbra is nagy hangon szónokol az új uralkodó bölcsességéről, de már nevetséges a helyzet menthetetlenül. Egy uralkodó, aki magán sem képes uralkodni!

„*Más ajakról szemérmelenség volna, durvaság* - szavalja a helyzetet mentegendő Bardanes -, *de ő, a kristály-keblű gyermek-asszony, míg teste földön, lelke mennyben él, nem mondhatná más szókkal teljesebben és egyszerűbben: mily megindulást fakasztott lényében szent György vezér.*” Más színészi ajakról - kaphatnánk föl mi is a szót - szemérmelenség volna vagy durva élc, de Pogány Judit megvalósításában nem a vicc a fontos, hanem a helyzet gondolata, groteszk tartalmassága.

Katonái magukkal ragadják a kínlódó királykisasszonyt, és vonszolják protokolláris útján., ő azonban belekapaszkodik egy rácsba, és kicsúszik tárgyként kezeik közül. Azok továbbmennek. Ő ottmarad. Leguggol a földre. Arcán mosoly hengeredik szét, boldog és bamba elégedettségénél több. Uttaganga most vált emberré, most érvényesítette életében először a saját akarát - ha ilyen kis dologban is -, és arcát most már nem tompán elégedettnek, hanem boldognak látjuk. Annyi hamis szó és annyi duplafenekű cselekedet, annyi embertelen törekvés és számító kapcsolat között Uttaganga csalekvése természetes és őszinte. A királykisasszony lázadt fel a hamis rend, a rendtelenséget takaró tekintély, a zavarosságot leplező méltóság és a tisztességtelenséget tartalmazó tisztesség ellen. Mintha a természetes élet visszatart-hatatlanságának diadaléneke volna ez a pincy cselekvés, amiben kicsúfol minden hamis merevséget, minden természet-ellenes rendet.

M. G. P.

SAÁD KATALIN

A takarítónő: Tábori Nóra

A kórház sajátos atmoszférájának meg-remtéséhez a takarítónő alakja éppúgy hozzátartozhat, mint a nővéreké, a betegeké, vagy akár a főorvosé. Gyurkovics Tibor Pesti Színházban bemutatott *Nagyvizit* című tragikomédiájában azonban Máriának, a takarítónőnek nincs különösebb köze a „cselekményhez” - legalább-is hagyományos színpadi fogalmaink szerint -, s így nagyon is megvolt annak a veszélye, hogy a Máriát alakító színész megjelenése mulatságos, de minden funkciót nélkülöző színfolttá zsugorodjék. Hogy ennek épp az ellenkezője történt, az Kapás Dezső rendezői instrukcióinak is, de mindenekelőtt Tábori Nóra színészi remeklésének köszönhető.

Tábori Nórától már sok szépen, korrektül megoldott jellemalakítást láthatunk, meggyőződhattünk róla, hogy ügyesen táplálkozik az emberi típusok, apró magatartásbeli gesztusok megfigyeléséből, hogy finom érzéssel groteszkké is képes hangolni játékát. Mária, a takarítónő szerepében azonban, úgy tűnik, messze túlnőtt eddigi szerepmegoldásain. Pedig itt is azzal indít, hogy „jellemez”. S az alaknak megfelelően harsány, fel-nagyított, sőt olykor közönséges vonásokkal. Takarítófelszereléssel berobban a színre: a valóságban nem „berobban”, hanem kétszer végigvanszorog, majd magasról, noottan leejti a lapátot, másfél méterre maga elé hajítja a csupa lyuk felmosórongyot, partvisával csúfondáros takarítást rendez: seper, de a partvis alig érinti a földet; a mozdulataiból áradó unottság és lomhaság az, ami robbanásszerűen hat a nézőtérre! Nem hagy lélegzetvételnélmi időt: mindent tud erről a takarítónőről, s a jellemzésére szolgáló gesztusok megkomponált ritmusa magával ragad. Ételt majszol, szeszt kortyint az üvegből, leül, átengedi a színteret a többi szereplőnek, de közben kipiszkálja körmei alól a piszkot, s kézfejjével finoman, úrinős könnyedséggel leleheszenti kötényéről a rákerülő koszt. Megpizkálja az orrát feláll, cigarettára gyűjt, rárak néhány edényt a tálcára, újra leül; az egyik beteg sőt kér, ő gumikesztyűs